

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ ЎРТА МАХСУС, КАСБ – ҲУНАР ТАЪЛИМИ
БОШҚАРМАСИ**

**ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ КАФЕДРАСИ**

КУРС ИШИ

ФАН: Мутахассислик фанларини ўқитиш методикаси

БАЖАРДИ: АКРАМОВА МУХТАРАМ

**МАВЗУ: Мутахассислик фанларини ташкил этишда ўқув режа ва
дастурлар мазмунини шакллантиришдаги аҳамияти.**

ҚАБУЛ ҚИЛДИ М.МУХЛИБОЕВ

Гулистон 2014

Режа

1. Мутахассислик фанларини ташкил этишда ўқув режа ва дастурлар мазмунини шакллантиришдаги аҳамияти.

2. Иқтисослик ўқув предметларидан амалий машғулотлар ва уларнинг хусусиятлари.

Маълумки, инсоннинг ҳар бир хатти-ҳаракати онгли равишда амалга ошади. Ана шу онгли хатти-ҳаракат етук психолог олим П.Я. Гальперин ва унинг маслақдошлари фикрича, асосан, қуйидаги уч босқичда амалга ошади:

1. Мўлжалга олиш босқичи бўлиб, унда шахс ўз олдига қўйган аниқ мақсадини мўлжалга олади, яъни режалаштиради, лойиҳалаштиради. Мақсадга эришиш йўллари моделилаштирилади.

2. Босқич. Асосий амалга ошириш босқичида ўз имконияти, шарт-шароит, мавжуд бўлган қўлаб бошқа омилларни ҳисобга олган ҳолда амалий хатти-ҳаракатлар бажарилиб, маълум натижага эришилади.

3. Назорат қилиш ва ўзлаштиришлар киритиш босқичи ҳисобланиб, унда кўзланган мақсад билан олинган натижа қиёсланади ва керакли хулосага келинади. Керакли ҳолларда режа ва амалга ошириш босқичларининг мазмуни, тузилмаси ва шаклига ўзгартиришлар киритилиб, иш-ҳаракат усуллари такомиллаштирилади.

Кишилар (инсон) томонидан амалга ошириладиган барча жараёнлар каби таълим-тарбия иши ҳам ушбу қонуниятга тўлиқ бўйсанади. Демак, таълим-тарбия иши маълум меъёрлар доирасида амал қилади. Бу меъёрларсиз таълим-тарбия иши мазмун, шакл, замон ва макон ҳамда натижалар текислигида самарасиз бўлади. Аслини олганда, махсус таълим муассасаларида амалга ошириладиган таълим-тарбия ишлари аниқ мақсадни кўзлаб, режа асосида кечади.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришиб, иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг ўзига хос йўлини танлаши кадрлар тайёрлаш тузилмаси ва мазмунини қайта ташкил этишни зарур қилиб қўйди. “Таълим тўғрисида”ги қонуннинг жорий этилиши янги ўқув режалари, дастурлари, дарсликларни ҳамда замонавий дидактик таъминотни ишлаб чиқишни ва тадбиқ этишни тақозо қилди.

Шу нуқтаи назардан Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурида таълим жараёни, мазмунини ислоҳ қилиш, асосан, меъёрий хужжатлар мажмуи (давлат таълим стандарти, ўқув режалари ва дастурлари) асосида, кадрларга

таълим ва тарбия бериш миллий истиқлол ҳолатларига мувофиқ амалга оширилиши алоҳида таъкидлаб ўтилган.

Классификатор Ўзбекистон Республикасининг ахборотларни кодлаштириш ва тартибга солиш ягона тизимининг таркибий қисмидир.

Олий таълим йўналишлари ва мутахассисликлари (классификатори) таснифлагичи – олий маълумотли кадрлар тайёрлаш учун бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликларининг тизимлаштирилган рўйхатидир. Унда қуйидаги саккизта билим соҳаси кўзда тутилади:

1. Таълим.
2. Гуманитар фанлар ва санъат.
3. Ижтимоий фанлар, бизнес ва ҳуқуқ.
4. Фан.
5. Муҳандислик, ишлов бериш ва урилиш тармоқлари.
6. Қишлоқ хўжалиги.
7. Соғлиқни сақлаш ва ижтимоий таъминот.
8. Хизматлар.

Классификаторда таълим босқичлари (бакалаврият, магистратура), билим ва таълим соҳалари, таълим йўналишлари ва мутахассисликлари еттига рақамли код билан белгиланади.

- мутахассислик коди;
- йўналиш коди;
- таълим соҳаси коди;
- билим соҳаси коди;
- таълим дастурлари босқичи коди.

Таълимнинг халқаро стандарт классификациясига биноан таълим босқичлари бакалаврият йўналишларида 5 рақами, магистратура мутахассисликларида – 5 А (рақам ва ҳарф) билан белгиланади. Масалан: бакалаврият коди 5140100, 5211300, 5520400 ва ҳоказо; магистрлар 5 А 140101, 5А211301, 5А520403 ва ҳоказо.

Касб-хунар таълими йўналишлари таснифлагичи ўрта махсус ва касб-хунар таълими муассасаларида кичик мутахассислар тайёрлаш бўйича тайёрлов йўналишлари касбларининг ива мутахассисликларининг тизимлаштирилган рўйхатидир.

Давлат таълим стандартлари (ДТС)- умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар ва олий таълим мазмунига ҳамда сифатига қўйиладиган талабларни белгилайди. ДТСларини бажариш Ўзбекистон Республикасининг барча таълим муассасалари учун мажбурийдир.

Олий таълимнинг Давлат таълим стандарти (бундан кейин ОТДТС) кадрлар тайёрлаш сифатига, таълим мазмунига қўйилган талаблар; таълим оловчилар тайёргарлигининг зарурий ва етарли таълим муассасалари битирувчиларига қўйилган малакавий талаблар; ўқув юкламасининг

максимал ҳажми; таълим муассасалари фаолияти ва кадрлар тайёрлаш сифатини баҳолаш тартиблари ҳамда йўл-йўриқларини белгилайди.

ОТ ДТС ўқув жараёнини тартибга солувчи, таълим муассасалари фаолияти ва кадрлар тайёрлаш сифатини баҳоловчи меъёрий ҳужжатлар: бакалавриат таълим йўналишлари, магистратура ихтисосликлари учун ДТС, ўқув режалари, ўқув фанлари дастурлари ва бошқаларни тайёрлаш учун асосдир.

Касб-ҳунар таълими тармоқ стандарти – йўналишлар бўйича кичик мутахассисларни тайёрлашнинг зарур ва етарли мазмуни ҳамда пировард мақсадларини аниқлайди, таълим олувчиларнинг ўқув юкламалари ҳажми ва стандарт сифатлари назоратини белгилаб беради.

Олий таълимнинг биринчи босқичида таълим дастурлари умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими билан узлуксиз ва узвий таъминланишини инобатга олган ҳолда ишлаб чиқиши ва талабаларнинг қуйидаги мажбурий фанларни ўзлаштиришини назарда тутиши зарур:

- гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий;
- математик ва табиий-илмий;
- умум касбий;
- ихтисослик;
- қўшимча.

Касбий фаолият учун зарур кўникма ва малакаларни бакалавриат таълим дастурлари билан узлуксизлик ва узвийлик таъминланишини кўзда тутиб, ишлаб чиқиши ва талабалар томонидан қуйидаги мажбурий блоклар ўзлаштирилишини назарда тутиши зарур:

- умумметодологик фанлар;
- мутахассислик фанлари;
- илмий фаолият.

Таълим- тарбия жараёнини ташкил этишни режалаштирувчи, асосий ҳужжат ўқув режалари ҳисобланади. Ўқув режаси касб-ҳунар таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этишни, ўқув фанларини алоҳида ўрганиш суръатини таъминловчи ҳужжатдир.

Ўқув режаси – ҳар бир йўналиш учун алоҳида тузилиб, вазирлик томонидан тасдиқланади. Унда қуйидагилар ўз ифодасини топади:

1. Тайёрлов йўналиши (ихтисослик) коди ва унинг номланиши.
2. Ўқиш муддати.
3. Ўқишни тугатгандан сўнг олинадиган академик даражаси.
4. Таълим шакли.
5. Ўқув даврининг тақсимоти (жадвали)

6. Ўқув жараёнининг режаси.

Ўрганиладиган ўқув предметлари.

Ҳар бир ўқув предметини ўрганиш учун ажратилган умумий вақт миқдори.

Ўрганиш учун ажратилган вақтни-маъруза, амалий машғулот, лаборатория ишлари, семинарлар, курс лойиҳалари ва мустақил таълимга қандай миқдорда тақсимланганлиги.

Ўқув предметини қайси босқич, семестрларда, ҳафтасига қанча соатдан ўрганиш тартиби.

7. Давлат аттестацияси.

8. Танлов фанларининг рўйхати.

9. Изоҳлар.

Ўқув режалари мазмуни ва тузилишига мос ҳолда қуйидаги омилларга эътиборни қаратмоқ лозим:

- Таълим ва тарбиянинг мақсадли йўналтирилганлигига;
- Меҳнат ва ишлаб чиқариш жараёнининг тузилишига;
- Таълим- тарбия жараёнининг қонуниятларига.

Ўқув режаларини ишлаб чиқишда бўлғуси мутахассисларда шакллантирилаётган малака маҳоратлари даражасининг ўрганилаётган ўқув фанлари миқдорига ва ўрганиш даврига аниқ мос тушишини эътиборда тутмоқ лозим. Бўлғуси мутахассисларнинг билим ва кўникмаларининг шаклланишини, ҳар бир фанни босқичма-босқич чуқур ўрганишлари, қулай ва муҳимлигини ҳам назарда тутиши керак бўлади.

Дастур ўқув предметининг мазмуни, уни тахсил олувчилар томонидан ўзлаштирилишининг энг мақбул усуллари, тартиби, ахборот манбаларини ўзида мужассамлаштирувчи меъёрий ҳужжатдир.

Ўқув дастури - шу ном билан номланган ўқув предметига тегишли бўлади. Ўқув предмети – таълим муассасасида ўрганиш учун фан, техника, санъат, ишлаб чиқариш фаолиятининг муайян соҳасидан танлаб олинган билим, кўникма, малака ва шахсий фазилатлар тизимидир.

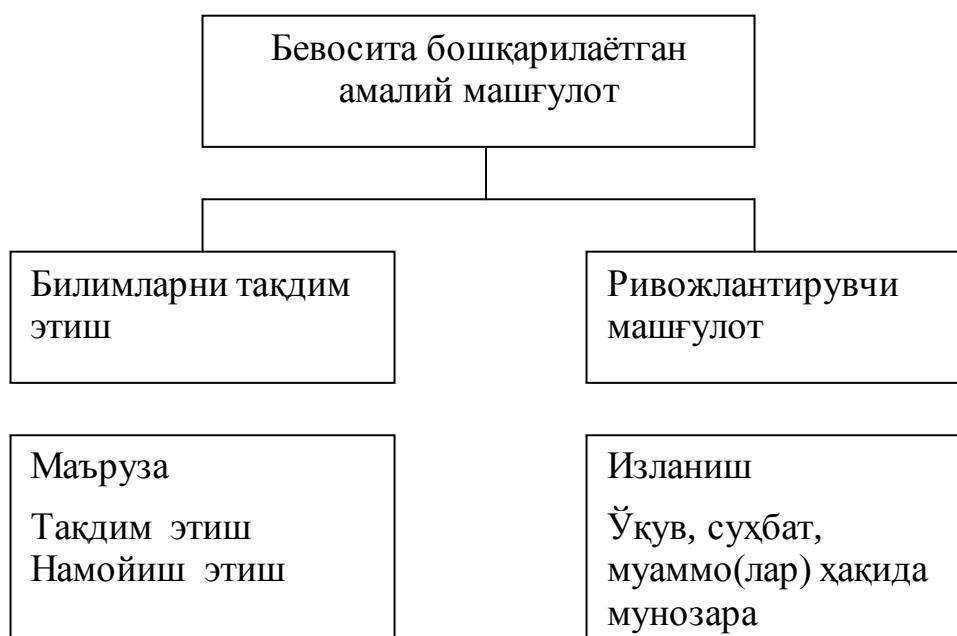
Таълим стандартларида белгилаб берилганидек, умумий ва махсус талаблар, билим ва кўникмалар, ўқув режаларидаги умумқасбий ва махсус фанларда ўзаро узвийлигини таъминлаш, фан дастурларини замон талабларига мос равишда оддийдан мураккабга қараб тузиб чиқиш, ҳар бир фан дастурларининг мавзуларига мос равишда кўшимча кўргазмали куруллар яратиш ўқитувчиларга мураккаб вазифаларни қўяди, талабаларнинг эса назарий билимларини шакллантириб боради.

Кичик мутахассислар тайёрлашга қўйилган талабларнинг хужжатли асосини тасвирлайдиган ўқув дастурларида педагогик мақсадларнинг тўлиқ ва аниқ белгиланиши талаб қилинади. Тўлиқлик деганда мазмуннинг барча зарурий ва қўйилган мақсадга эришиш учун етарли элементларни киритиш тушунилади. Аниқлик деганда эса реал ўқув жараёнида берилган мазмунни жорий қилиш йўлини кўрсатадиган элементлар ва белгилар тасаввур этилади.

Ўқув-дастурий хужжатлар тузилмаси ва мазмунини ишлаб чиқиш ўқитиш жараёнини такомиллаштириш ва меҳнат бозори талабларига жавоб берадиган малакали кадрлар тайёрлашда муҳим аҳамиятга эга.

Ихтисослик ўқув предметларидан амалий машғулотлар ва уларнинг хусусиятлари.

Ихтисослик ўқув предметларидан лаборатория-амалий машғулотларга олдиндан тайёргарлик кўриш лозим.

Баъзи ҳолларда лаборатория-амалий машғулотлари назарий дарсга улашиб кетиши мумкин. Масалан: «Тикувчилик корхоналари жиҳозлари ва ускуналари» фанидан тикув машинаси ишчи органларининг созланишини чизмалар орқали тушунтириш билан бир қаторда тикув машинасининг ўзида бажариб ҳам кўрсатилади. Лаборатория-амалий машғулотларни

Ўтказишнинг турли қоидалари мавжуд бўлиб, биз бевосита ва билвосита олиб бориладиган лаборатория-амалий и тўғрисида тўхталамиз. Бевосита бошқариладиган лаборатория-амалий машғулотларида маърузалар, тақдимотлар ва намойишлардан фойдаланилади. Буларга чизмалар, проспектлар, видеотасвирлар ва жиҳозларнинг макетлари ва асл намуналари киради. Яхши ишлаб чиқилган ўқув материални ўқувчилар диққат билан тинглаб, кузатадилар. Агар машғулотлар савол ва жавобларга асосланган ўқув суҳбатлари, муаммони муҳокама қилиш доирасида олиб борилса, яхши самара беради.

Билвосита олиб бориладиган лаборатория-амалий машғулотлари, асосан, ўқувчиларга йўналтирилган машғулот бўлиб, унга тайёрланган топшириқлар воситасида матнли китобларни ўқиш, мустақил ўрганиш орқали ўйин-машғулот олиб бориш, бирор вазиятни ўрганиш, ўқувчининг ўзи мустақил ўрганишига туртки бериш, билимларни ўзлаштиришга туртки бериш кабилар киради. Масалан ўқитувчи тугма кадаш ярим автоматеда махсулотни иш зонасига жойлаштириш, тугмани тутгичга ўрнатиш ва кадаш жараёнини бажариб кўрсатади. Сўнгга, ўқувчилар бу жараёни ўзлари мустақил бажарадилар ва бир неча марта такроран машқ қиладилар. Бу ҳолда ўқитувчи кузатувчи ёки маслаҳатчи сифатида қатнашади.

Жараёнга йўналтирилган машғулотларга давра суҳбати, гуруҳий мунозара олиб бориш, модерация усуллари киради.

Касб-хунар коллежларида лаборатория-амалий машғулотлари ўтказиш учун, асосан, ўқув устахоналаридан фойдаланилади.

Ўқувчилар биринчи марта устахоналар, иш жойлари ва шароитлар билан таништирилади ва бир пайтнинг ўзида тўғри ва атроф-муҳитга таъсир этмайдиган фаолият, меҳнат хавфсизлиги қоидалари, соғлиқни сақлаш ва энергияни тежаб ишлатиш ҳақида хабардор қилинадилар.

Меҳнат хавфсизлиги қоидаларига бахтсиз ҳодисалар ва ишлаб чиқариш жараёнига таъсир этувчи ҳолатларнинг олдини олиш борасидаги ҳатти-ҳаракатлар киради. Буларга иш ўрнида шахсий хавфсизлик қоидалари, ҳимоя воситалари ва механизмлардан тўғри фойдаланиш, ёнғинни олдини олиш чоралари, олов ўчирувчи мосламалар киради.

Кўп ҳолларда меҳнат хавфсизлиги қоидаларини тушунтириш иш билан боғлиқ равишда олиб борилади.

Ўқув устахоналарида ўқувчиларга бажариладиган иш босқичлари, асбоб ва машиналардан фойдаланиш, сифатни назорат қилиш усуллари каби турли амалий кўникмалар ўргатилади.

Ўқув устахоналарида лаборатория-амалий машғулотлари ўтказишда 4 поғонали усул ёки йўналтирувчи матн ва лойиҳа усули каби замонавий усулларни қўллаш тавсия этилади. (5-жадвал)

Танланган усул, асосан, амалий қобилиятлар ва кўникмаларни ўзлаштиришга қаратилган ва ўзида бунга тааллуқли назарий билимларни мужассам этган бўлади.

4 поғонали усулга асосланган	Йўналтирувчи матн ва лойиҳа
------------------------------	-----------------------------

фаолият	усулларига асосланган фаолият
1.Мотивация ва ахборот	1.Ахборот
2.Намойиш	2.Режалаштириш
3.Имитация	3.Қарор қабул қилиш
4.Машқ	4.Амалга ошириш
	5.Назорат қилиш
	6.Баҳолаш

3-мавзу: Ихтисослик ўқув предметларидан машғулотларни режалаштириш, ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.

Лаборатория-амалий машғулотларда ўқувчилар фаолиятини назорат қилиш ва баҳолаш.

Касб ҳунар коллежларида ўқувчилар ўқиш жараёнида билим кўникма ва малакаларни эгаллайдилар. Билимларда объектив дунё умумлаштирилган ҳолда акс эттирилади. Билимларни ўзлаштириш фактлар, тушунчалар ва қонуниятларни ўрганишни назарда тутати.

Ўрганилган билимнинг таъсирчанлиги, ўқиганларини бемалол эгаллаб, улардан турли шароитларда, жумладан, янги билимларни эгаллаш учун фойдалана билиш билимларнинг тўлалиги ва чуқурлигининг муҳим кўрсаткичидир.

Кўникма-кишининг маълум бир ҳаракатларни онгли равишда бажариш қобилиятидир. Бу қобилият билимлар ва энг оддий тажриба асосида ҳосил қилинади. Билимлар бажарилаётган ҳаракатнинг назарий асоси ҳисобланади. Билимлар туфайли ҳаракатларнинг айрим босқичлари ва уларнинг кетма-кетлиги тушунтирилади. Кўникмалар бу амалдаги билимлардир.

Малака-машқ қилиш йўли билан ҳосил бўладиган иш-ҳаракатдир. Машқ қилиш натижасида юриш, ўқиш, ёзиш, оғзаки ҳисоблаш, хилма-хил меҳнат жараёнларини бажариш малакалари ҳосил қилинади. Ўқувчи ҳаракатни бажаришнинг муайян усуллари эгаллаб олади ва бу ишни автоматик равишда бажаради. Лекин бошланғич босқичда ҳаракат доимо онгли суратда бажарилади. Масалан, тикув машинасига ип тақиш кетма-

кетлигини тасаввур қилиш керакли ип ва игнани танлаш лозим. Ўқувчи ипни тақишни бир неча марта такрорлагандан сўнг, ҳаракат одатдаги бир ҳаракатга айланса, у онгнинг зоҳирий иштирокисиз бажарилади. Янги тикув машинасига ипларни тақиш, газламани тепки остига ўрнатиш ва машинани ишга тушириш ишларини кўп марта такрорлаш кейинчалик бу ҳаракатларнинг автоматик тарзда бажаришга олиб келади.

Тикув машинасида бажариладиган технологик жараён ўзгарганда тикилаётган кийимга қўйиладиган технологик талабга қараб, иплар ранги, тури, игналар, тепкилар танланади. Бунда тикувчининг онги ишга киришади.

Таълим олувчилар томонидан ўқув материаллари ўзлаштирилганлигини, кўникма ва малакалар ҳосил бўлганлигини текшириш ва баҳолаш таълим жараёнининг зарур таркибий қисми ҳисобланади. Бу фақат ўқитиш натижаларини назорат қилиш эмас, балки ўқув жараёнининг турли босқичларида таълим олувчиларнинг билиш фаолиятига раҳбарлик қилиш ҳамдир.

Баҳолаш таълим жараёнининг маълум босқичида ўқув мақсадларига эришилганлик даражасини олдиндан белгиланган мезонлар асосида ўлчаш, натижаларни аниқлаш ва таҳлил қилишдан иборат жараёндир.

Билимларни текшириш ва баҳолашнинг таълимий аҳамияти шундаки, бунда ўқув материалининг ўзлаштирилганлиги ҳақида таълим берувчи ҳам, таълим олувчи ҳам муайян маълумотга эга бўлади. Баҳолаш натижасида, таълим берувчи учун таълим олувчиларнинг нимани билиши ва нимани тушунмаслиги, қайси материал яхши ўзлаштирилгану, қайси бири ҳали, етарли даражада ўзлаштирилмаганлиги ёки умуман ўзлаштирилмаганлиги маълум бўлади. Бу таълим олувчининг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш учун асос бўлиб ҳисобланади. Таълим берувчи ўз ишининг афзалликларига ва камчиликларига танқидий баҳо беради. Ўз иш методларига тузатишлар киритади. Шунингдек, баҳолаш натижалари таълим берувчининг ўқув дастурига материалларни таълим олувчиларнинг билиш имкониятлари нуқтаи назаридан қайта кўриб чиқиши ва баҳолаши учун ҳам жуда муҳимдир.

Баҳолаш натижасида тушунча ва қонун-қоидаларнинг қайси бирлари қийин, қайси бирлари эса осон ўзлаштирилиши аниқ-равшан бўлади. Бу таълим олувчининг ижодий тарзда дарсга тайёргарлик кўриши ва ўқув машғулотини ўтказиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Шунингдек, таълим олувчига ҳам таълим жараёнида қайси ўқув материални яхши, қайсинисини қониқарли ва нимани ёмон ўзлаштиргани маълум бўлади. Билимларни текширмасдан таълим олувчи ўз билимларини чуқур, ҳар томонлама ва тўғри баҳолашга қодир эмас. Баъзан унга гўё у ўқув материални яхши эгаллаб олгандай туюлади, амалиётда эса материални яхши билмаслиги, яхши тушунмаслиги маълум бўлиб қолади. Баҳолаш натижасида, таълим олувчиларнинг ўрганилаётган материалларни билиш, тушуниш, эсда сақлаб қолиш, англаб олиш, амалда қўллай олиш, таҳлил қилиш ва ўз билимларига танқидий баҳо бериш даражалари аниқланади. Таълим олувчи ўз билимларининг ижобий тавсифи, касб-ҳунар коллежида ва уйдаги ишининг услубини такомиллаштириш, билимлари, малака ва кўникмаларидаги ижобий

томонларни ривожлантириш, камчиликларни тузатиш имкониятига эга бўлади.

Билимларни, кўникма ва малакаларни назорат қилиш ва баҳолашнинг тарбиявий аҳамияти шундаки, бунда таълим олувчиларнинг ўқишга, ўз ютуқлари ва муваффақиятсизликларига нисбатан муносабати шаклланади, қийинчиликларни енгиш истаги туғилади. Баҳолаш ҳамиша таълим олувчининг шахс сифатида ўзига нисбатан муайян бир муносабатини ҳосил қилади. Таълим берувчи таълим олувчининг ўзига нисбатан муносабатини, туйғуларини, унинг характеридаги ирода, ҳамкорлик, ўзаро бир-бирига ёрдам бериш каби сифатларини шакллантиришга қаратиши лозим бўлади.

Баъзан баҳолаш жараёнида таълим олувчи кўшимча билим, кўникма ва малакаларга ҳам эришади. Таълим жараёнида ўзлаштирмаган тушунчаларнинг моҳиятига тушуниб етади. Шу боис, баҳолашни таълим олиш жараёнининг мезони деб ҳам айтиш мумкин.

Таълим олувчи ўртоқларининг, ота-оналарининг унга, унинг коллеждаги ютуқларига ва муваффақиятсизликларига муносабатига ҳеч қачон бефарқ қолмайди. Унинг билимларига берилган баҳолар ушбу муносабатни белгилайди. Мана шунинг учун ҳам мактов, маъқуллаш, танбех бериш, яхши ёки ёмон баҳо қўйиш таълим олувчи шахсининг фазилатларини, унинг тенгдошлари жамоасидаги ва катта ёшдагилар орасидаги мавқеини шакллантиради. Бу айниқса, ўсмирлар орасида катта аҳамиятга эга.

Билимларни назорат қилиш ва баҳолаш давлат аҳамиятига эга. Баҳолаш натижаларини умумлаштириб, таълим муассасаси жамоасининг таълим-тарбия соҳасидаги фаолиятига, ўқувчиларнинг умумий ўзлаштириш даражасига баҳо берилади ва тегишли хулосалар чиқарилади. Давлат таълим стандартларида давлат томонидан қўйилган талаблар нечоғлик бажаралиётганлиги аниқланади.

Натижаларни баҳолаш орқали бир пайтнинг ўзида бутун таълим тизими ва унинг компонентлари текширилиб кўрилиши керак. Бу билан таълим тизимида кутилаётган натижага эришилаётганлик даражаси текширилиб, ўлчанади. Билимларни мунтазам баҳолаб бориш таълим режаси, унинг катта — кичик бўлимлари асосида амалга оширилади. Таълим тизими натижалари муайян стандарт меъёри орқали ифодаланади.

Баҳолаш натижасида нафақат таълим олувчининг, балки таълим берувчининг кучли ва кучсиз томонлари, шунингдек, ўқув жараёнидаги камчиликлар ҳам аниқланади. Таълим воситалари, режалар, таълим жараёнини ташкил этиш сифатига ҳам баҳо берилади.

Таълим дастурини қисм бўлаклари буйича мунтазам баҳолаб бориш охир-оқибат аниқ ва адолатли баҳоланиш шаклланишга олиб келади. Кичик бўлимлар бўйича баҳолаш, жамлаш ва умумлаштириш якуний баҳолашнинг аниқ бўлишига ёрдам беради. Таълим олувчини мунтазам равишда ўз натижалари тўғрисида хабардор қилиб туриш, унинг мақсад сари интилиши ва истакларини рўёбга чиқаришга ижобий таъсир кўрсатади.

Таълим бериш давомидаги назорат натижаларини ўлчаб бориш билим, кўникма ва малакаларни баҳолаш ўқувчининг ўзлигини англаши учун бир имкониятдир.

Юқорида келтирилган фикрлардан келиб чиқиб, баҳолашнинг моҳияти ҳақида қуйидаги хулосаларни айтиш мумкин:

Нима учун баҳолаш керак?

- ўқув мақсадларига эришилганликни аниқлаш учун;
- кейинги босқичга ўтишдан олдин аввалги ўзлаштириш даражасини аниқлаш учун;
- натижага эришилганлигини тасдиқлаш учун;
- ўқувчиларнинг қизиқишларини аниқлаш учун;
- ютуқ ва камчиликларни аниқлаш учун;
- ўқитувчи ўз фаолиятига тузатишлар киритиши учун;
- ялпи ўзлаштириш даражасини аниқлаш учун;
- таълим жараёни ютуқларини аниқлаш учун;
- ўқувчиларни ютуқларга қизиқтириш учун;
- ташқи қизиқувчиларга, иш берувчиларга, юқори ташкилотларга ва ота-оналарга маълумот бериш учун.

Нимани баҳолаш керак?

- назарий билимларни;
- амалий кўникма ва малакаларни;
- хулқ-атвор ва шахсий фазилатларни.

Қачон баҳолаш керак?

- таълим жараёни бошида (бошланғич баҳолаш);
- таълим жараёни давомида (жорий баҳолаш);
- таълим жараёни якунида (якуний баҳолаш).

Баҳолашнинг асосий хусусиятлари:

- таълим мақсадига йўналганлик;
- мунтазам ўтказиб бориш;
- педагогик, психологик ва ҳуқуқий тамойилларга асосланганлик;
- умумий қабул қилинган натижа стандартларига асосланганлик.

Юқорида таъкидланганидек, назарий билимлар баҳоланаётганида когнитив ўқув мақсадларига эришганлик даражалари аниқланади. Амалий кўникма ва малакалар баҳоланаётганида психомоторик, хулқ-атвор ва шахсий фазилатлар баҳоланаётганида эса — эффектив ўқув мақсадларига эришганлик даражалари аниқланади.

Талабаларнинг мустақил иши учун ажратилган вақт бюджетига мос равишда ҳар бир фан бўйича тегишли бўлимларда мустақил ишнинг ташкилий шакллари, саволлар ва топшириқлар мажмуи ишлаб чиқилади.

Мустақил ишни бажариш учун фанлар бўйича талабаларга зарурий услубий кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади.

Оғзаки мустақил топшириқлар:

-дарслик бўйича материални ўрганиш ва такрорлаш, чизмалар ва жадвалларни ўқиш, турли техник адабиётлар, хужжатлар ва материалларни ўрганиш асосида ўқитувчи саволларига жавоблар тайёрлаш, ишлаб чиқариш фаолияти таҳлили. Материаллар ўқиш, мустаҳкамлаш ва ёдлашга мўлжалланган.

Ёзма мустақил топшириқлар:

-ҳисоблаш учун берилган вазифаларни бажариш, умумлаштирувчи ва такрорланувчи жадвалларни тўлдириш, технологик хариталарни ишлаб чиқиш, лаборатория, амалий ишлар тўғрисида ҳисоботлар тузиш ва шунга ўхшаш вазифаларни ўз ичига олади.

График мустақил топшириқлар:

- уларга турли чизмачилик ишларини эскизлаштириш, (кесмалар ва кесишмаларни тасвирлаш, айрим детал ва тугунларни чизиб кўрсатиш ва ҳ.к), схемалар, графиклар, диаграммаларни тузиш, кузатиш натижаларини тасвирлаш ва шунга ўхшаш вазифаларни ўз ичига олади.

Амалий характердаги мустақил топшириқлар:

- талабалар ўқитувчи топшириғи асосида мустақил ишни бажариш жараёнида маълум детал тайёрлаб, узел ва механизмларни йиғиб, техник жараёнларни ишлаб чиқадилар. Ушбу ишларни бажарганда талабалар асбоб-ускуналарни танлаш, ишлов бериш режасини аниқлаш ва ҳисоблаш, янги мосламаларни лойиҳалаш, макет ва моделлар, намуналар каби ишларни амалга оширадилар.